

goszláviai magyar elbeszélők. Szerinte egy maribori tanácskozáson „Jan Koš mond megnyitóbeszédet” (428. o.). Jan Koš nevű szlovén író nem létezett, az illetőt, aki a megnyitót mondta, Janko Kosnak hívták.

A 423. oldalon ezt írja a szerző. „...soha nem volt méretűre, egymillióra emelkedett a munkanélküliek száma az országban, szemben a negyvenezer milliárdossal.” Az adatot Vajda még a titói Jugoszláviára érti. Akkoriban azonban sohasem volt ilyen nagyszámú munkanélküli az országban, 40 000 milliárdos azonban most, a kapitalizmusban sincs. Nem lehet tudni, honnan vette a szerző ezeket az adatokat, mindenesetre kár volt ekkorát tévedni.

*

Vajda könyvének alcíme: *A délvidéki magyarság eszme- és irodalomtörténete 1972–1989*. Igen, eszme- és irodalomtörténet sok adattal, ténnyel, véleménnyel, de túlzással, melléfogással is. Lényegében azonban pamflet, leszámolás (à la Krleža) vélt vagy valós ellenfeleivel. Ha az eszme- és irodalomtörténetek sorában kellene elhelyezni, nehéz lenne. Ehhez fogható ellen-eszme- és irodalomtörténet valószínűleg nincs is a magyar irodalomtörténet-írásban.

Vajdának nincs szilárd esztétikai nézete sem. Főleg ellentmond másoknak, nagyrészt azokkal foglalkozik, akiket ellenségének tekint. Ezért könyvét inkább bosszúállásnak tarthatjuk, mint hiteles irodalmi műnek.

Egy utólagos megjegyzés:

Nem hagyhatom említés nélkül, amit Vajda könyvének 141. oldalán állít *Források és partok* c., 1983-ban megjelent könyvéről. Annak a könyvnek e sorok szerzője volt a szerkesztője. Vajda a következőket állítja. „...eredetileg még két magyar íróról is volt benne tanulmány, amelyeket a cenzúra kiutasított a kötetből.” Emlékszem a kézirat sorsára, recenziói is voltak, semmiféle cenzúra nem volt, amely „kiutasított” volna két írást a kötetből. Arról volt szó, hogy két írás nem ütötte meg a kézirat többi darabjának a színvonalát, s ezért ajánlottam Vajdának kihagyásukat. Ő ezt el is fogadta.

SZERKESZTŐI JEGYZET ÉS LEKTORI VÉLEMÉNY

Tomán László *Eszme- és irodalomtörténet: elfogultság és egyoldalúság a neved* c. kéziratának története – ha kézirat esetében egyáltalán beszélhetünk sorstörténetről – különös; vagy legalábbis sajátos. Kritikáját Vajda Gábor Az

autonómia illúziója. A délvidéki magyarság eszme- és irodalomtörténete (1972–1989) című könyvéről május folyamán adta át a Létünknek. E sorok írójával telefonon beszélt a közlés lehetőségeiről és körülményeiről, amikor is a szerkesztőbizottsági értékelés, azaz a lektori vélemény elkészültének bevárásában egyeztünk meg. Mivel akkor már javában készült a Létünk 2008/2-es száma, amelynek fő témáját a Mátyás-évforduló, a Reneszánsz Éve képezi, s Tomán cikke nem illeszkedik e témakörbe, míg a Vajdaság-számnak tervezett harmadikba nagyon is beleillőnek tűnt, közlését a következő számra halasztottam, és a lektori vélemény elkészültét sem tartottam sürgősnek. Bárcsak ne így gondolkodtam volna, mert Tomán László ezáltal – sajnos – a recenzió tartalmát már nem ismerhette meg; ugyanis kórházba került, és júniusban meghalt.

A cikk erősen polemikus jellegű – egyértelműen negatív bírálat. A szerkesztőség a kialakuló vita eshetőségét is mérlegelte és elfogadta közlésre javasolása-kor. Tomán halálával azonban csak az egyoldalú hozzászólás lehetősége maradt. A sorsszerűség azonban ezt is megakadályozta. Júliusban Vajda Gábor, a bírált kötet szerzője is elhunyt.

A lektori vélemény általában belső ügy, a szerkesztőség és a szerző munkáját segíti. Nem jelenik meg a lap hasábjain. Mivel a Létünk ezúttal olyan szöveget közöl, amelynek mind szerzője, mind érintettje elhunyt a közlés előtt, eltekintünk a gyakorlattól. Az olvasó ezáltal betekintést nyer a Tomán-szövegben eszközölt módosítások természetébe.

Lektori vélemény Tomán László *Eszme- és irodalomtörténet:*
Elfogultság és egyoldalúság a neved című kéziratáról

Tomán László kézírata 39, ún. mechanikus írógéppel írt oldalt tesz ki. Szerzője tízsoros rezümét és kulcsszavakat mellékelte írásához, ami tanulmányként való meghatározására utal. Jellegét tekintve azonban inkább kritikáról, polemikus hangvételű bírálatról van szó, ezért közlését – az összefoglaló és a kulcsszavak elhagyásával – a Szemle rovatban tartom célszerűnek.

Hangvétele – lehet, hogy a polemizáló szándék miatt – nem annyira értekező, mint inkább publicisztikai. A Létünk azonban tudományos-kulturális folyóirat, ezért ajánlom a publicisztikai szöveghelyek, az újságírói megjegyzések, a magánjellegű hozzászólások és a novellisztikus betétek elhagyását. (Nem volna érdektelen – bár nagyobb munkát jelent – az egész szöveget átírni, az esszé-tanulmány nyelvét érvényesíteni megformálásában.) A címből – a jelölt okok miatt – kihagynám „a neved” szót, a szövegből pedig az olyan közhelyszerű fordulatokat, mint az „aki egy csöppet is józan fejjel gondolkodik” (2. o.), „sokkal jobban kellett volna tanulmányoznia ..., akkor nem állított volna ilyesmit” (uo.), „én mint laikus csak azt mondhatom” (14.), „Vajda mindent kihasznál, csak hogy lejárassa a Forum Könyvkiadót.” (uo.), „Vajdának szemmel láthatóan

nem tetszik” (15.), „egy csöppet sem dicséretes” (18.), „a Forummal közösködni”(21.), „Bori Imrére igencsak kirúg Vajda” (24.), „tudomásom szerint” (26.), „Szinte nem akarom elhinni.” (27.), „van-e valakinek ellenérve?” (35.), „Nem mulaszthatom el...” (36.) etc.

Feleslegesnek tartom a szövegnek bizonyos, az irodalom- és eszmetörténetet nem érintő, a bírálat szempontjából másodlagos részeit. Még ha igaz is, hogy térségünkben nem történt meg a politikai „átvilágítás”, s hogy az egykori kommunisták továbbra is hatalmi helyzetben lehetnek, a jelenség részletes vizsgálata a Vajda-könyv értelmezéséhez szükségtelen, mint ahogy azok a novellisztikus betétek (pl. ki, mely szerkesztő vagy igazgató mit mondott Tomán jelenlétében bizonyos kéziratokról) is a szövegben, amelyek cáfolják ugyan az eszme- és irodalomtörténész bizonyos állításait, de taglalásuk, felidéző leírásuk nem jelent többletet az értékelésben. Értelmetlennek tűnik továbbá a kritikusnak az az eljárása, melynek során a Vajda által idézett szerzőkkel is közvetett vitát folytat. Itt legendő csak a hivatkozás kétséges, problematikus vagy tudománytalan mivoltára utalni, azt kifejezni. Ki kell hagyni a kéziratból azokat a megjegyzéseket és szöveghelyeket, amelyek – Vajda állításának cáfolata során – mintegy mellékesen minősítenek bizonyos jelenségeket, intézményeket vagy személyeket (pl. intézmények vezetését, egyes szerzőket, életműveket), illetve néhány esetben nem felelnek meg a valóságnak (pl. a szerbhorvát–magyar szótárról, amelynek létrehozásáról és megjelenése elhúzódásáról – nemcsak Vajdának – Tománnak sincsenek pontos ismeretei).

A Szabadka–Újvidék ellentétéről (ennek valódiságáról) alkotott értékítéletét Tomán kétszer is kifejti szinte ugyanazoknak az idézeteknek és hivatkozásoknak a felhasználásával, ugyanazon mondatokkal és szavakkal, ezért egyik részt ki kell hagyni.

A könyvkritika esetében – ha egyszerűs kötetéről van szó, mint esetünkben is – nem fontos minden esetben feltüntetni, hogy kinek az állítását értékeli a kritikus, hiszen ez egyértelmű. Tehát a szövegből el kell hagyni a rengeteg „Vajda szerint”, „Vajda azt írja”, „Vajda azt állítja” fordulatot, máskor a név a szerző, az irodalomtörténész etc. kifejezésekkel helyettesíthető.

A cikk szerzője nem jelöli mindig következetesen a bírált kötetből vett idézetek, hivatkozások pontos helyét.

Tomán kézírata arról tanúskodik, hogy szerzője belső perspektívából ismeri a vajdasági magyar irodalom- és művelődéstörténet alakulásfolyamatait és jelenségeit, kritikáját nemcsak e tudásra, de a tények beható vizsgálatára és a jelenségek alapos körüljárására építette. Fontosnak tartom megjelenését, nemcsak az ellenperspektíva és -vélemény felállítására, de a dolgok helyrerendezése, az olvasói kételyek eloszlatásának lehetősége végett is.